

orglice je vtaknil v žep. Ker je bilo drugih večjih in glasnejših »muzik« v družbi, jih ni rabil, nego je vodil s svetlo trobento Kožuhovega Joška vriščečo in cvilečo družbo po vasi. Vsakdo je pomagal kakor je mogel. Ali ko je prišel Cencek blizu doma, je segel v žep po orglice — v levi žep, kamor jih je bil del v naglici, a v žepu ni bilo več orglic, tam je bila na Cencokovo veliko žalost samo še — luknja.



Slovanske pravljice.

Priobčuje *Nik. Vrhov.*

15. Ptič Ognjevič in morska deklica.

(Slovaška.)



V davnih časih sta živela v neki vasi mož in žena, ki nista imela otrok. V njuni hiši sta bila doma poštenost in uboštvo. Dasi siromaka, sta si vendar želela, da bi jima Bog dal dete. Bog je uslišal njiju prošnje in jima podaril čvrstega sinčka. Oče mu je šel iskat kuma; ker pa je bil ubog, mu ni hotel nihče iti za kuma. Žalosten in potrtn se vrača. Blizu doma sreča berača.

»Zakaj si tako žalosten, prijatelj?« ga vpraša berač.

»Kaj bi ne bil žalosten! Bog mi je dal sinčka, pa mu ne morem dobiti kuma,« potoži oče.

»Nu, berač sem, ali če si zadovoljen, ti pojdem kumovat, dati ti pa nimam ničesar drugega kakor to petico,« reče prosjak.

»I, saj ne maram ničesar, le za kuma mi pojdi!«

»Idi sedaj domov! Pri cerkvi te počakam,« odvrne berač.

Mož je šel domov in se takoj pobahal ženi, da že ima kuma. Vzeli so sinčka in šli h krstu z njim. Krstili so ga za Janka. Kumoval mu je stari berač, ki mu je podaril petico, ga blagoslovil in izginil. Starši so shranili petico in sklenili, da je ne izdajo, najsi bi zašli še v toliko stisko. Z Jankom je prišla sreča v hišo, in staršem se je dobro godilo.

Janko je rasel kakor konoplja; vsak dan je prihajal krepkejši. Radostno so se starši ozirali nanj. Janko je ljubil svoje starše, vendar ga je nekaj vedno vleklo z doma po svetu. »Ljubi starši,« jim je dejal nekega dne, »dosti ste že storili zame in sedaj sem že dovolj krepak, da morem sam zase skrbeti. Prosim vas, pustite me po svetu; prav rad bi kaj izkusil.«

Staršem niso bile povšeč te Jankove besede. Plakaje so ga jeli pregovarjati, naj ostane doma.

»Oh, ne jokajte in ne bojte se, ljubi starši, saj se ob letu ali čez dve leti povrnem in mi bo skrb za vas, kadar se postarate,« jih je tolažil Janko.

Ko so videli starši, da ne odneha, so se vdali in jeli po malem pripravljeni za odhod. Baš so se posvetovali, kaj bi dali sinu s seboj, ko stopi nenadoma na hišni prag starec, držeč krasnega konjiča za uzdo in rekoč: »Ali kupite konja?«

»Po čem ga daste?« vpraša oče.

»Za petico!« odgovori starec.

»Nu, Janko, kupi si ga za tisto svojo krstno petico,« reče oče in takoj prinese Janku shranjeni denar. Rad je dal Janko petico starcu, ki mu je zanjo pustil konja in brzo odšel. Oj, kako je bil Janko vesel krasnega konja, ki ga je tako iznenada dobil! Ko ga je bil nakrmil in opravil, se je poslovil od staršev, zajahal konja in odšel po svetu. Daleč je bil že od doma. Kar ga, jezdečega preko zelenega travnika, opomni konjič: »Pazi, kaj izkopljem,



kadar začnem grebsti.« Janko se začudi, kako je to, da konj govori, in že mu je bila beseda na jeziku za odgovor, ko začne konj kopati s kopitom. Iz tal se prikaže ogenjček. Janko pogleda bliže in vidi, da to ni ogenjček nego zlato pero.

»Ali naj ga vzamem?« vpraša Janko konja.

»Vzemi ga! To je pero iz perutnice ptiča Ognjeviča. Dobro si ga shranil! Najprej ti bo v zlo, a potem v srečo,« odgovori konj. Janko pobere peresce, ga zavije v bel robec in shrani v nedrje. Nato odjaha. Naposled dospe do kraljevega mesta. Janka, jezdečega mimo grada, zagleda kralj skozi okno. Videč krasnega junaka, ga vpraša, kam gre.

»Po svetu sreče iskat,« odgovori Janko.

»Idi k meni v službo,« ga povabi kralj, ki se mu je prikupil mladenič.

»Zakaj ne, če me le vzamete. Samo tega-le konja bi si rad obdržal; brez njega ne grem služiti.«

»Nu, obdrži ga!« reče kralj. Janko stopi v grad. V kraljevi službi mu je bilo oskrbovati šest krasnih kraljevih ježnih konj. Svojega konjiča je dal v kraljevo konjušnico v kot. Poleg njega je spaval. Odkar je Janko gleštal konje, so prihajali vsak dan krasnejši, dlaka se jim je svetila kakor žamet, grive so se jim valile po vratovih kakor zlati valovi in oči so jim žarele kakor ogenj.

Kralju je bilo to povšeči. Hvalil je Janka. Posli so se čudili, kaj je s konji, ker so si tako opomogli, ko imajo vendar veninven enako hrano. Slutili so, da so kakšni čari vmes.

Med kraljevimi posli je zlasti neki sluga črtil Janka in mu zavidal kraljevo prijaznost. Sklenil je, zasledovati ga, kaj počenja s konji. Nekega večera se prikrade v konjušnico in, čepé za kupom sena v kotu, čaka Janka.

Popolen mrak je že bil, ko je stopil Janko v konjušnico. Bil je brez luči. Zataknišvi zapah, vzame iz nedrija bel robec in v njem zlato pero ptiča Ognjeviča. Robec položi na okno, ga razmota, in zdajci zasije iz njega svetloba po vsi konjušnici. Potem sname čepico, jo obesí na klin, sleče suknjič in začne, veselo pojoč, čistiti in gladiti konje drugega za drugim.

Ko je bil gotov, zavije zopet pero v robec in leže na seno poleg svojega konjiča. Ko se je jelo drugo jutro svitati, se izmuza izdajalski sluga skrivaj iz hleva. Videč, da Janko trdo spi, mu vzame pero z robcem vred, preden odide. Ko se je popolnoma zdanilo, hiti sluga h kralju, mu izroči zlato pero in pove, kako in kje ga je dobil. Kralj ga posluša in pošlje nato po Janka.

Kralju je bilo pero povšeči. Mislil si je: Ako eno samo pero tako sveti in je tako krasno, kakšen mora biti šele ves ptič. Srpo pogleda kralj došlega Janka in ga jezno ogovori: »Zakaj si se drznil skrivati mi zlato pero ptiča Ognjeviča? Zato si zaslužil smrt!«

»Oh, odpustite mi, milostivi kralj, saj se nisem nadejal, da bi vam bilo to pero tako povšeči,« se izgovarja Janko.

»Odpustim ti, toda prinesiti mi moraš ptiča Ognjeviča. Če ga ne prineseš, te okrajšam za glavo.«

Rekši, se kralj obrne od njega, in Janko se vrne jokaje v konjušnico.

»Čemu jokaš, Janko? Kaj ti je?« ga vpraša konjič.

»Oh, kaj bi ne jokal in tarnal, dragi moj, ko mi je ukazal kralj, da mu naj prinesem ptiča Ognjeviča. Če mu ga ne prinesem, mi vzame glavo. Gorje mi! Kje pač najdem ptiča Ognjeviča?«

»Saj sem ti pravil, da ti bo to pero najprej v zlo, a potem v srečo. Nu, ne jokaj, saj ti bom pomagal. Toda poprej si izprosi od kralja koritce zlate pšenice in svilnato mrežo. Potem si oskrbi živeža, zajaši me, in nato odpotujeva.«

Janko se vrne h kralju, proseč, da bi mu dali koritce zlate pšenice in svilnato mrežo. Kralj ukaže, naj mu vse dajo, česar si želi. Ko je imel vse gotovo, otovori Janko konja, šine nanj, in hipoma sta bila iz grada. Potovala sta bila več dni in dospela za visoke gore in za širne doline k zlatem vrhu. Tam se ustavi konjič in reče Janku: »Vzemi mrežo in zlato pšenico in stopi na vrt, ki ga vidiš pred seboj; ondukaj je vodnjak, kamor priletevajo ptiči

Ognjeviči vsako noč pit. Krog tistega vodnjaka nasuj zlate pšenice; kadar prifrče ptiči in začno zobati, bodi na preži, da zalotiš enega. Kadar ga ujameš, ga vtakni v mrežo in me pokličič!

Janko je storil, kakor mu je bil velel konjič. Vzel je mrežo in pšenico in šel na zlati vrh. Zvečer je došel gori. Na vrhu je bil vodnjak in v njem voda, čista kakor kristal. Janko nasuje pšenice krog vodnjaka, potem leže na tla in čaka. O polnoči se nagloma razsvetli ves vrh, kakor bi solnce vzhajalo. Ptiči Ognjeviči prilete. Bliskoma se spuste k vodnjaku. Videč zlato



pšenico, posuto krog vodnjaka, začno hlastno zobati in se puliti za zrnca. Janko se čudi krasnim ptičem in se skoro dihati ne upa, da bi jih ne preplašil; ko pa se mu eden — bil je najlepši izmed vseh — približa, ga hipoma zgrabi za nogo, vrže mrežo preko njega in začne na vse grlo klicati konjiča. Kakor bi trenil, je bil pri njem. Janko skoči nanj in, držeč ptiča v mreži, pobegne. Lov se je po sreči izšel. Samo ptiči Ognjeviči so se zagnali za Jankom. Že so mu bili za petami in bi ga bili potolkli s perotnicami in mu razključali telo, ko bi ga za časa ne odnesel konjič.

Kralj se je neizmerno razveselil, ko se je bil Janko vrnil v grad in mu prinesel ptiča. Bogato ga je obdaril. Ptiča Ognjeviča je dal v najlepšo dvorano na zlato gred. Dajali so mu zlate pšenice. Odkar se je bil vrnil Janko, si je oni hudobni sluga samo s tem belil glavo, kako bi ga uničil. Toda Janko se ni menil zanj; oskrboval je kraljeve konje kakor prej.

Nekega dne se je izprehajal kralj po dvorani, kjer je sedel ptič Ognjevič na gredi. Nagloma se ustavi in reče slugi, ki je bil Janku sovražen in je baš tamkaj bil po opravi: »Večje dragocenosti kakor ta ptič ni na svetu!«

»Je, kraljeva milost,« odgovori sluga, veseleč se, da se mu ponuja prilika, škoditi Janku.

»Kje neki? Kakšna?« vpraša brzo kralj.

»Kakor nam je pravil Janko, živi v Črnem morju deklica, kateri ni enake na vsem svetu.«

Kralj se zavzame in zahrepeni po krasni deklici.

»Dosedaj je nihče ni mogel ujeti,« nadaljuje sluga, »toda Janko se je bahal, da bi jo mogel zalotiti.«

»Nu, dobro; pokličite Janka!« ukaže kralj.

Izdajalec takoj hiti po Janka, vesel, da se ga iznebi za vselej.

»Zakaj mi nisi ničesar omenil o morski deklici? Sedaj pojdi in mi jo privedi; če ne, izgubiš glavo!« veli kralj prestrašenemu Janku, ki se je hotel izgovarjati, češ, da nič ne ve o morski deklici; toda kralj ga ni poslušal; kar zapodil ga je in mu ukazal, naj se takoj pripravi na pot. Jokaje je odšel Janko v konjušnico.

»Zakaj jokaš?« ga vpraša konjič.

»Oh, dragi moj, kaj bi ne jokal, ko me pošilja kralj po morsko deklico; če mu je ne privedem, mi sname glavo!« tarna Janko.

»Nu, ne jokaj. Težko delo naju čaka; ali ne boj se, pomagal ti bom. Toda prej poprosi kralja belega, z zlatom tkanega šotora in zlate mizice, na kateri naj bodo vsakovrstne zlate in srebrne dragotine. Tudi žveglo vzemi s seboj. Ko si vse pripraviš in se oskrbiš z brašnom, odrineva.«

Janko gre h kralju prosit šotora, mizice, dragotin in brašna, kakor mu je naročil konjič. Kralj ukaže, naj mu vse dajo, česar si želi. Ko je bilo vse gotovo, otovori Janko konja, sede nanj in nemudoma odrine. Dirjal je črez hribe in doline in črez širne puščave; mnogo dni je potoval, preden je prišel do morja.

»Nu, tu sva, tu je črno morje«, reče konjič, ko se ustavi blizu morskega brega. »Stopi doli in čuj, kaj ti pravim. Razpni najprej kraj morja šotor, v šotor deni mizico in na mizico razpoloži dragotine, ki jih imaš s seboj. Potem sedi pred šotorom in čakaj. Vsak dan opoldne se vozi po morju v zlatem čolničku morska deklica, hči morskega kralja. Ko jo zagledaš, zaigraj lepo na žveglo, da te bo slišala. Kadar te zasliši, privesla s tovarišicami k bregu in te povpraša, kdo si in od kod. Reci, da si kupec in da imaš v šotoru dragotine naprodaj. Povabi jo, naj jih gre gledat. Ko jih bo ogledovala, jo iznenada zgrabi za desno roko in me pokliči!«

Konjič odide, Janko pa gre kraj morja. Ondukaj razpne beli, z zlatom tkani šotor, v šotor postavi mizico in na mizico razloži vse krasne dragotine. Potem vzame žveglo in sede pred šotor, neprenehoma gledajoč proti morju. Blizu poldneva zaleskeče daleč na morju nekaj, kakor bi zlata račica plavala po vodi. Ali to ni bila račica, bila je zlata ladjica in v nji je sedela morska deklica s tovarišicami, ki so veslale s srebrnimi vesli. Janko izpozna, da je to morska deklica in veselo zaigra na žveglo. Ona ga je zaslišala. Hoteč zvedeti, kdo tu tako ljubko igra, obrne ladjico k bregu; kar zagleda Janka, sedečega pred zlatotkanim šotorom. Ko pristane ladjica h kraju, pristopi Janko, se lepo pokloni morski deklici in na njeno vprašanje: od kod je in kdo je in kam ide, odgovori: »Kupec sem iz daljne dežele, krasna deklica. Če ti je ljubo, stopi v šotor in poglej moje blago. Lepe in drage reči imam; morda ti bo kaj povšeči«. S prijaznimi besedami vabi Janko morsko deklico, ki se je dala dolgo prositi. S tovarišicami je stopila v šotor. Vsule so se krog zlate mizice, in vseh oči so se pasle na krasnih dragotinah. Janko jih je pustil in čakal ugodnega trenutka. Ko pa se morska deklica obrne k njemu, vprašaje, kaj zahteva za vse blago, jo zgrabi nagloma za desnico in namesto odgovora pokliče konjiča. Takoj je bil poleg njega. Janko se ročno zavihti nanj in zdirja z deklico. Preden so se bile zavedle njene tovarišice in poklicale morskega kralja, je bil Janko z uplenjenko že za gorami.

V gradu so se neznansko začudili, ko se je vrnil Janko in privedel s seboj čudovito krasno deklico. Od samega veselja kralj ni vedel, kam bi jo posadil. Bogato je obdaril Janka, ker mu je dobil tako krasno nevesto. Toda Janko je bil malo vesel kraljeve prijaznosti in prejetih darov. Tudi morska deklica ni bila vesela. Nikdar se ni nasmejala in celo govoriti ni hotela. Žalostna je tavalá po gradu. To je kralja neizmerno žalilo. Ni vedel, kaj bi počel, da bi se ji prikupil in jo razveselil. Vedno jo je nadlegoval, da bi ga vzela za moža.

Nekoč jo zopet povpraša, kdaj bo svatba; ali deklica mu odgovori: »Midva se ne moreva poročiti, ker sem jaz mlada in ti star. Na mojem licu cveto rožice, a tvojo glavo pokriva sneg.«

»Oj, gorje mi! Kaj mi je storiti, ker se ne morem pomladiti!« vzklikne kralj.

»Ko bi imel žive in mrtve vode, bi se mogel pomladiti,« odgovori morska deklica.

Kralj takoj pokliče slugo in mu ukaže pozvedeti, se li ne dobi kje žive in mrtve vode. Sluga, tisti Jankov sovražnik, odide, ali kmalu se vrne s poročilom, da ni najti ni žive ni mrtve vode. Kralju se zmrači obraz, toda sluga ga potolaži, rekoč, naj pošlje Janka po njo.

Nemudoma je moral priti Janko h kralju, ki mu ukaže prinesiti žive in mrtve vode. »Če je ne prineseš v treh dneh,« — je dejal — »te dam razsekati na kosce.«

Ne da bi črnil, je odšel ubožec Janko izpred kralja žalosten in tarnajoč v konjušnico.

»E, Janko, kaj se zopet kisaš, kaj ti je?« ga vpraša konjič.

»Oh, dragi moj, kaj bi ne žaloval, ko me pošilja kralj po žive in mrtve vode. Če mu je ne prinesem, me da razsekati na kosce.«

»Nu, le nikar se ne boj, saj ti bom pomagal; toda najprej poprosi kralja dveh stekleničic za vodo, tako lahkih, da bi jih odnesel ptič. Kadar ju dobiš in se oskrbiš z brašnom, odideva.« Potolažen se vrne Janko h kralju in ga poprosi dveh stekleničic, lahkih, da bi jih odnesla ptičica.

Kralj ukaže, naj naredi stekleničici iz mehurjev in jih dado Janku. S stekleničicama in z brašnom oskrbljen zajaše konjička in zdirja, kakor bi ga nesel veter. Ob temnem gozdu se ustavi. Konjič ukaže Janku, naj ga razjaše. Ko je bil na tleh, mu veli konjič: »Ti se skrij tu za bukev, jaz se zlekнем na zemljo kot mrtev. Kmalu prilete krokarji kljuvat me. Glej, tam na drevesu tičita dva stara in mladič. Nu, ko se spuste name, pazi, da ujameš mladiča. Stara se prestrašita in te poprosita, da bi ga izpustil; ali ti ga ne daj, nego reci, da ga ubiješ, ako ti ne prineseta žive in mrtve vode. Potem jima daj stekleničici, krokarčka pa imej pri sebi!«

Janko se skrije takoj za bukev, in konjič se vrže na tla kakor bi bil mrtev; za malo hipov prilete krokarji in sedejo na konja, misleč, da je to mrhovina. Tedaj se prikrade Janko izza bukve in hipoma pokrije krokarčka s čepico.

»Oh, ne ubij najinega mladiča, prijatelj, saj ti storiva, karkoli želiš!« prosi in obeta krokarica.

»Izpustim vama mladiča samo proti temu, da mi prineseta žive in mrtve vode,« zahteva Janko.

»Oj, prineseva jo, prinesevala« krokneti oba hkrati.

Janko da vsakemu po eno stekleničico. Krokarja zafototata s perutnicami in mu izgineta izpred oči. Konjič skoči pokonci. Janko varno drži krokarčka in željno pričakuje, kdaj se vrneta stara. Mine dan, mine noč; šele drugi dan zarana priletita od vzhoda naravnost pod bukev, nesoča v kljunih vsak po eno stekleničico.

Janko jima vzame posodici in naredi, kakor mu je svetoval konjič. On raztrga krokarčka, potem ga pomaže z mrtvo in z živo vodo. Krokarček zopet zatrepeče s perutnicami in čvrst in zdrav odleti s starima. Tako se je Janko prepričal, da ga nista ukanila krokarja. Nato zajaše konjiča, ki ga urno odnese domov. Prišel je še o pravem času. Vesel dene konjiča v konjušnico, ga pogladi kakor po navadi in potaplja po grivi, se mu zahvali za njegovo zvestobo in odide h kralju, ki ga je željno pričakoval. Izroči mu stekleničici z vodo. Kralj ju da morski deklici, ki z eno roko vzame stekleniči, z drugo pa seže po meč na steni in ga pomoli Janku, rekoč: »Nu, kralj, poklekni, in Janko naj ti odseka glavo, jaz te potem umijem s to-le vodo in boš pomlajen in krasen!« Kralj se prestraši teh besed in se noče dati obglaviti.

»Da se prepričaš, naj torej poklekne Janko, in ti ga deni ob glavo,« veli deklica.

Janko poklekne brez strahu, in kralj mu odseka glavo. Morska deklica takoj pobere glavo, jo umije z mrtvo vodo, potem jo nasadi na truplo in omoči z živo vodo. Zdajci skoči Janko pokonci krasnejši nego je bil prej,

samo krog vrata se mu je poznala zlata proga. Kralja mine strah; on poklekne in da Janku meč, da bi mu odsekal glavo.

Janko se brani. Ko mu pa še deklica ukaže, seže po meč in dene kralja ob glavo. Kraljična mu poda žive vode, da bi ga umil in mu nasadil glavo. Toda glava se noče prijeti. Kar izpozna deklica svojo zmoto in da Janku mrtve vode. Glava se prime trupla, ali žive vode ni bilo več, in kralj je ostal mrtev.

Morska deklica skliče takoj vse dvornike. Ko so bili vsi vkup, jim pokaže Janka, rekoč: »To je moj ženin in vaš kralj!«

Vsi zavisnejo od veselja, da imajo tako krasnega kralja in kraljico. Samo eden se ni radoval; to je bil izdajalski sluga, ki je takoj izginil iz grada, ko je zvedel, da je Janko postal kralj. Prva pot kraljeva je bila v hlev h konjiču, toda konjiča ni bilo nikjer. Potem je poslal Janko po stare starše, da so z njim vred in v družbi morske deklice, njegove žene, uživali srečo.



Ah, tja h koči...

*Ah, tja h koči, tesni koči,
kjer sem prvi sanjal sen,
tja hite mi vzdihni vroči,
v matere objem iskren.*

*Starka siva sama sanja
ondi o preteklih dneh,
pa k molitvi glavo klanja,
solza ji igra v očeh.*

*Mati, zlata moja mati!
Dalja naju loči naj,
duši le sta skupaj... Mati,
k vam, le k vam želim nazaj!*

*Ah, tja h koči, tesni koči,
kjer sem prvi sanjal sen,
tja hite mi vzdihni vroči,
v matere objem iskren.*

Andrej Rapè.

Junak.

*To res si junak, to res si junak,
kako se nosiš gizdávo!
Kdor bi te ne hvalil, ta vsak
vodo bi nosil v Savo.*

*Kako peresa ti svetla imaš,
rdečo rožo na glavi.
Za koliko, dej, ostroge prodaš?
Povej, kupčijo napravi!*

*A rožo le ti na glavi imej,
imej peresca svetla tudi,
samo — ne kukurikaj in zanaprej
iz spanja pred dnem nas ne budi!*

*Ah, če lepo poslušen ne boš,
v kuhinji naša je dekla.
Porečemo ji: Petelina pod nož,
peresa nam, a njega boš spekla!*

Fran Žgur.

